

Центр Національного Відродження

МИХАЙЛО КОЛОДЗІНСЬКИЙ

ВОЄННА ДОКТРИНА

**українських
націоналістів**

Київ 2019

УДК 94: [323.1+355.4] (477)
В63

Воєнна доктрина українських націоналістів\Михайло Колодзінський
– ТОВ «Основа» – Київ, 2019. – 287 с.

«Воєнна доктрина українських націоналістів» – головна праця відомого воєнного теоретика і практика ОУН полковника Михайла Колодзінського (1902-1939), написана в 1938 році, незадовго до його загибелі. Видається вперше.

Колодзінський трактує воєнну доктрину як систему поглядів на способи та форми ведення війни і як важливий складник світогляду нації. Праця складається з трьох частин: огляд історичного розвитку української воєнної доктрини, воєнна географія та питання майбутніх кордонів Української держави, стратегія націоналістичного повстання та роль і завдання української діаспори.

Книга рекомендована історикам, дослідникам національно-визвольної боротьби, військовим.

Видано за ініціативою Організації Українських Націоналістів (б).

Редактор: Віктор Рог

Упорядники: Віктор Рог, Микола Посівнич

Макет та обкладинка: Василь Бойко

Книга видана за сприяння добродіїв Юрія Сиротюка, Андрія Левуса, Олега Куцина, Леонтія Шипілова, Ростислава Гриньківа, Андрія Стасишина, Івана Панькуша, Андрія Турчинського, Володимира Барцьоса, Івана Вовка, Володимира Купчика, Олега Назаренка.

ISBN 978-966-699-992-7

© Віктор Рог, Микола Посівнич, упорядники 2019

© Василь Бойко, макет, обкладинка

ВСТУПНЕ СЛОВО

Михайло Колодзінський був одним з тих націоналістичних діячів, котрі на початку минулого століття, стоячи на засадах україноцентризму, виразно розуміли необхідність українського війська для здобуття і оборони власної державності, розробляли його концепцію і ставали його зародком.

Нажаль, далеко не увесь творчий доробок Колодзінського сьогодні дійшов до рук дослідників, що вже й казати про те, що він зовсім невідомий читачеві. Тож вважаємо за доречне активізувати старання дослідників та видавців у напрямку пошуку та популяризації творчого спадку Колодзінського, зокрема, видаючи цю книгу.

Перша частина «Української військової доктрини» була тиражована циклостилом в машинописному варіанті в Кракові ще в 1940 році, потім перевидавалася в підпіллі в 1949 та 1951 роках і перевидана в Торонто Товариством колишніх вояків УПА в Канаді і США в 1957-му (як виявилось, ці тексти суттєво різнилися від оригіналу, зокрема було вилучено негативні висловлювання Колодзінського про Гітлера та його експансивні плани щодо Сходу Європи, напевно це було зумовлено насамперед тим, що машинопис видавався в окупованому на той час німцями Кракові). Довгий час повний її варіант не вдавалося відшукати і лише нещодавно праця стала доступною для дослідників, втім в Архіві ОУН, де текст зберігається (автентична його назва «Воєнна доктрина українських націоналістів». Під цією назвою, яку ми вважаємо більш присутньою, і ми видаємо цю працю), також відсутні кілька завершальних сторінок, в яких йшлося про ставлення до Німеччини (не знаю, чи випадково, адже, судячи з різко негативного ставлення автора до політики Гітлера, про що він пише в першій частині праці, можна здогадатися, яку оцінку Колодзінський давав ймовірній співпраці з Німеччиною та які умови ставив щодо хоча би гіпотетичної можливості такої).

До моїх рук торонтонське видання потрапило в 1991-му році і справило великий вплив, тому при першій же можливості перевидав його в 1999-му і це було перше видання Колодзінського в Україні.

В лютому 2018 р. на «Бандерівських читаннях» звернувся до командира «Карпатської Січі» закарпатця Олега Куцина з пропозицією перевидати працю з нагоди 80-ї річниці постанови Карпатської України та 90-ліття ОУН і отримав запевнення про підтримку. Зразу ж почав готувати текст і ось, коли практично додрукарська робота була завершена, історик Микола Посівнич буквально приголомшив мене інформацією, що він має повний текст праці без останніх кількох сторінок. З неабияким ентузіазмом взявся до роботи над виданням твору, тим більше, натхненний обіцянкою кількох серйозних людей матеріально підтримати видання.

Але відразу зіткнувся з рядом серйозних проблем.

По-перше, це стан тексту: дуже багато слів надзвичайно важко було розібрати взагалі і частину з них (порівняно незначну) таки й не вдалося, що у виданні позначено [...]. Дякую за воістину титанічну роботу над набором і звіркою надскладного тексту Оксані Сванідзе та Григорію Жибаку.

По-друге, це мова тексту. Її довелося добряче таки підредагувати, щоби праця стала доступною широкому колу читачів, і максимально привести до сучасного правопису, водночас зберігаючи оригінальну авторську стилістику. Ось, наприклад, Колодзінський військові відділи чи з'єднання окреслює словом «стяги». Такі заміни поробив відразу, також замінив, наприклад, «границі» на «кордони», багато незрозумілих слів, зокрема іншомовного походження, доводилося шукати через словник. Зрештою, частину їх винесено в кінці в «Словник застарілих та іншомовних слів», опрацьований істориком Володимиром Муравським. Він же підготував і науковий апарат.

По-третє, певні дискусійні та навіть драстичні моменти в самому тексті. Напевно, навіть безсумнівно, що багато хто сприйме пасажі автора щодо ролі деяких національних меншин та

пропонованих засобів знешкодження потенційної небезпеки з обуренням, скористається можливістю висунути гнівні звинувачення на адресу Колодзінського та українських націоналістів загалом, неоднозначно сприймуться сучасним читачем й імперіалістичні потягнення автора.

Робити купюри, ставити замість двозначних, а подекуди й односторонніх (!!!) розмірковувань скромні сором'язливі три крапки? Промайнула, каюся, й така думка. Проте після консультацій з науковцями, чиє слово для мене є вагомим, вирішили залишити автентичний текст, подавши в цьому вступному слові певні трактування і пояснення. Тим більше, що науковець Олександр Зайцев у своїй статті «Воєнна доктрина Михайла Колодзінського» вже оприлюднив і прокоментував ці фрагменти.

«...Відчувається, що над автором, як і над його соратниками, тяжіла примара катастрофи попередньої спроби здобути незалежність. Колодзінський за всяку ціну прагнув уникнути помилок, які призвели до її втрати, зокрема невміння українських урядів залучити широкі народні маси до боротьби за державність, слабкість і нерішучість влади, взаємне поборювання партій та урядів, зволікання зі створенням регулярної армії. Звідси жорсткі рекомендації: у будь-який спосіб пов'язати маси з повстанням, загнавши їх у «сліпу вулицю»; створити єдину централізовану націоналістичну владу, знищивши всі конкурентні уряди та претендентів на уряд і політиків-угодівців; якомога швидше перетворити партизанські загони на регулярну армію, зліквідувавши самочинних отаманів тощо», – стверджує Зайцев.

Не можна не погодитися з науковцем, дійсно, націоналістичне покоління Михайла Колодзінського, Степана Бандери, Ярослава Стецька, Степана Ленкавського, Романа Шухевича, «плекав біль по втраті України, кормив гнет і гнів на ворогів» і вони постійно шукали своїх шляхів досягнення омріяного національного ідеалу. Велика Україна як мета і революційна безкомпромісна боротьба за неї, як засіб.

Також слід враховувати історичні обставини і атмосферу часу, в який писалася праця. «Доба жорстока, як вовчиця» – влучно

окреслив її Олег Ольжич. Доба розвитку і росту тоталітарних режимів, доба воєн й імперіалістичного гону не могла не відбитися на світосприйнятті молодих активних українців, наснажених ідеєю визволення своєї Батьківщини. В своїх пошуках вони аналізували причини поразки українських визвольних змагань, вивчали й переймали досвід інших народів, зокрема ірландців, македонців, італійців, хорватів, тих же поляків, зверталися до історії нашого народу, здобувалися на героїчні чини, розробляли концепції, зрештою, робили й помилки, але коли стіна зударяється зі стіною, коли йдеться про саме інування нації чи варто дбати насамперед про білосніжну чистоту рукавичок?

Зрештою, слід зважати й на таку велику поліфонію думок всередині ОУН, що вони відображали аналогічну суспільну поліфонію і таку силу ОУН, що вона змогла трансформувати цю поліфонію в чітко вивірену строгу і навіть авторитарну виразну лінію революційної боротьби.

Проте однозначно слід відкинути часті безпідставні звинувачення і підленькі закиди в службі чужим інтересам чи перенесенні чужих ідей на український ґрунт. Націоналізм органічно виріс з українських потреб і став на службу лише українським інтересам.

Але, повертаючись до твору, зазначимо ще кілька суттєвих моментів: увесь зміст і стиль його просякнутий націоналістичним духом волюнтаризму, священного героїзму, жертвності аж до самовідречення, войовничості, експансіонізму, характерному для членів ОУН того часу, ідеалістів, тих, для кого націоналізм був насамперед вірою, а не програмою, світоглядом, а не маскою, чином, а не позерством.

Якби порівнювати працю Колодзінського з іншими творами націоналістичних авторів міжвоєнного часу, то, на мою думку, за духом вона близька насамперед до праць Дмитра Донцова, Дмитра Мирона, Євгена Маланюка, Юрія Липи, Олега Ольжича.

Підкреслимо, що доктрина Колодзінського не планувалася і не стала програмовим документом чи концепцією ОУН, не була широко поширювана і не набула практичного застосування. Натомість

членів ОУН зобов'язували програмові документи Організації, рішення Великих Зборів, розпорядження керівних органів. З 1940 року програмовим гаслом ОУН стало гасло «Свобода народам! Свобода людині!» та концепція спільного фронту боротьби поневолених народів проти імперіалістичних зазіхань на українські землі, а метою – розвал тюрми народів і створення на її місці незалежних держав на їх етнографічних територіях.

Насамкінець ще кілька цитат для характеристики автора.

«На потребу організувати українську армію ставив полк. М. Колодзінський якнайсильніший натиск за увесь час своєї організаційної роботи. Бувши сам по крові вояком, що по-блажливо, а то й легковажно ставився до невоjakів, майбутній полк. «Гузар» завжди звертав увагу, що справжнє державне відродження нерозривно зв'язане з приявністю й діянням осередку військової сили, і підносив державотворче значення Запорізької Січі, роль Міхновського й вартість лицарських чеснот», – писали в передмові до першого видання першої частини «Української військової доктрини» в 1940 році. (Згідно спогадів Василя Кука, автором цієї передмови міг бути Степан Ленкавський.)

«Від часу, коли в Україні згинув останній воїн бувшої української армії, потекло багато води Дністром, Тисою, Дніпром, Доном і Волгою. Нові часи, нові світогляди, нові пристрасті жадають від нас величезної праці. Не треба лякатися того вулкану, що тепер кипить в Україні. Треба стати в кратері самого вулкану, щоб вибух підніс нас догори й ми могли обійняти своїм поглядом, своїми планами, своєю військовою доктриною цілу стихію. Наша військова доктрина мусить бути достосована до тієї вулканічної стихії. Ми не можемо стояти збоку, творити якусь там галицьку чи кубанську армію, снувати плани, які більше надаються для доброго партизанського ватажка, як для армії, і дозволити, щоб вулканічна стихія вибуху націоналістичного повстання розбилася на атоми, а не щоб спрямувалася в одне спільне русло, як це було за часів французької революції, або як це вміли перевести московські большевики», – слушно наголошував Колодзінський

у творі, котрий вперше зараз подаємо до рук українського читача.

«Колодзінський – людина скромна й незвичайно солідна. В поведінці був завжди чемний і ввічливий, хоч не надто мовний. Радше слухав, що інші говорять. Визначався сильною волею і великою витривалістю. Коли брався за якусь справу, доводив її солідно і до кінця. Був спокійний, зрівноваженої вдачі. Був педантно обов'язковий і завжди дотримував обіцянок», – так характеризували Михайла друзі.

«Моліться й далі за мене й за моїх товаришів, бо наша справа чиста і свята.

Ми лише любимо Україну так далеко, що й життя за неї віддамо, а таку любов Бог благословить», – писав Колодзінський у листі до матері.

Завершити ж це коротке вступне слово хочу рядками з передмови до першого видання «Української військової доктрини», котрі стали пророчими: «І коли засніжені Карпатські гори сплили українською кров'ю, встала нова легенда – Легенда Красно-го Поля, тих Крут Закарпатських, що Хусту-столиці, що нашого права до влади над Тисою боронили. Смерть нових наших Крутянців з Красно-го Поля покличе зміну варти над берегами Тиси, стає вже сьогодні новим “джерелом сили” бойової для молодих поколінь».

Чи можна вважати твір Колодзінського сьогодні актуальною доктриною українських націоналістів? Певно, що ні! Чи має сенс вона як проект сучасної української військової доктрини? Однозначно – ні!

Проте, переконані, що і сьогодні (вірніше – саме сьогодні!) «Воєнна доктрина українських націоналістів», яка, за словами Богдана Стебельського, є водночас революційною і національною, знайде свого вдумливого читача.

Віктор Рог

Колодзінський в моєму житті

З статтю Колодзінського мені довелося зіткнутися ще наприкінці 80-х, коли почалося національне відродження на Закарпатті. Вже тоді, в більшій мірі підсвідомо, я зрозумів велич цієї людини. Коли в боротьбі за Україну на Закарпатті більшість з Українського Проводу зневірилася, розчарувалася, почали грати за правилами «великих гравців», він залишився відданим своїм ідеалам до кінця. Коли всі вже відмовилися від боротьби за цей маленький клаптик української землі, він взяв на себе відповідальність, очолив боротьбу (навіть не боротьбу, а бій) і загинув, залишившись вірним своїм ідеалам. Він розумів, що є нижня межа поступкам в політичних торгах. І цією межею є, зокрема, етнічні українські землі.

Я не міг до кінця усвідомити чину Колодзінського, адже на Закарпатті тоді перебувало багато українських військових діячів – ген. Єфремов, гол. Командант Климпуш... У вирішальну мить вони всі десь розвіялися, а він залишився, бився і загинув. Забезпечив відхід Августина Волошина, Романа Шухевича..., а сам залишився для організації подальшої партизанської боротьби. І тільки тепер, після прочитання його воєнної доктрини, я зрозумів, що він і не міг поступити інакше.

В момент арешту він був подавлений не так фізично, як морально. Хочу висловити свою думку: подавлений він був не поразкою, а відношенням самих закарпатців до цієї боротьби – коли жменька боролася, а подавляюча більшість в ці дні безтурботно займалася своїми справами, йшли на базар, чистили сніг на обійсті... Пригадую навіть мій дід мені, коли я ще був

малий, розказував про якихось січовиків Волошина, які перед війною проходили через село Нересницю, і як місцеві селяни збиралися групами, щоб на них подивитися, але не як на щось своє, щоб допомогти, а просто...

Його постать переслідує мене вже довгі роки. В свій час, ще в 1990-му році, коли ми ще були в добрих відносинах з мадярами (завдяки спільній боротьбі з угорцями Закарпаття проти радянського режиму), в одній із довірливих розмов з угорцем-старожилом смт. Солотвина, він вказав на приблизне місце розстрілу «січ-банди» поблизу однієї з соляних копалень у 1939 році. Згодом українці з угорцями на Закарпатті розсварилися (в першу чергу через кардинально різну оцінку подій на Закарпатті в 1938-39рр.) і на цю тему ми з ними більше ніколи не спілкувалися. Пройшов час і в мене виникла ідея встановити поблизу того місця якийсь пам'ятний знак. Встановили великий камінь, на ньому мармурову табличку з портретами Колодзінського і Коссака, провели урочисте відкриття. Але через деякий час мадяри розбили дошку, залили камінь фарбами. З того часу ми щорічно відновлюємо, мадяри щорічно розбивають. Здається тільки з початком російсько-української війни ця «боротьба» з Колодзінським припинилася.

З перших днів мого перебування на війні виникло питання, як назвати наш підрозділ. І якось само собою вирішили назватися «Карпатською Січчю».

Коли обирали собі псевдо, пам'ятаю, що я над тим не замислювався і попросив товариство самим мене якось назвати. Хлопці зібралися в окремі кімнати і за декілька хвилин винесли вердикт – будеш називатися віднині «Кумом». Я тоді відразу не зрозумів чому, а коли перепитав, то почув у відповідь «А таке псевдо мав Начальник Штабу «Карпатської Січі» Колодзінський». Чесно скажу – аж мороз по шкірі пройшов.

Ще один спогад з війни.

На початку 2015 року прийшов до нас у підрозділ молодий націоналіст з Харківської організації ВО «Свобода» Мирослав Мисла. На той час він вже перебував у батальйоні «Січ». На мое

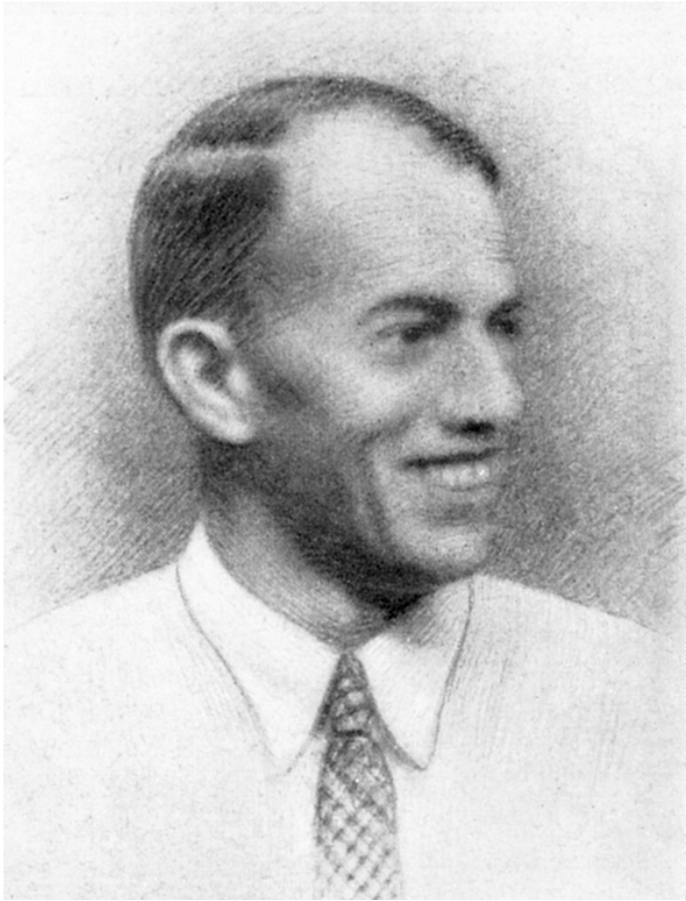
запитання, чому він вирішив перейти з підрозділу, який має офіційний статус, де виплачується зарплата, бійці якого мають всі соціальні гарантії до нас, добровольчого підрозділу, де нічого цього немає – він відповів: «Тому, що я родом з Закарпаття, тому, що ваш підрозділ називається «Карпатська Січ» і тому, що командир цього підрозділу носить псевдо Колодзінського». З тих пір у мене з Мирославом зав'язалися тісні відносини, він започаткував у нас ідеологічний лекторій, у вільний від бойових чергувань час читав лекції з історії, ідеології, політології. Якось він забіг до мене на штаб і з сяючими очима повідомив, що знає де знаходиться друга і третя частина праці Колодзінського «Українська воєнна доктрина» і просить підтримки в її виданні. Я не знаю, як він всюди встигав. Я сам на той час вважав, що ці дві частини втрачені назавжди, і зустрів цю звістку як якийсь подарунок з небес. На жаль, видати тоді працю не вдалося в зв'язку з загибеллю Мирослава в бою з російським окупантом неподалік с. Кримське Донецької області.

Тому зараз, долучаючись до видання цієї повної праці видатного українського діяча Михайла Колодзінського, виконую прохання свого славного бойового побратима Мирослава Мисли.

У нашому підрозділі започаткована нагорода «Медаль Михайла Колодзінського», якою нагороджуються ті, хто склали жертву крові в боротьбі за Україну (полеглі та поранені), а також за здобутки в дослідження історії визвольних змагань та військової науки.

І наостанок – не хочу тут, у своєму короткому слові, давати оцінку цій праці. Різні епохи, геополітичні розклади в світі і таке інше, але ХТО ще з українських мислителів, політиків, військових так глибоко задумався над місцем України в цьому світі. Може хтось і задумувався, але хто про це знає. Мабуть не все, що написав Колодзінський, нам придасться при розбудові України, але кожному, хто мріє про Велику Україну, погляд на неї його очима однозначно додасть.

*Олег Куцин «Кум»,
командир ОДЧ «Карпатська Січ»*

*Портрет Михайла Колодзінського,
орієнтовно 1937-38 рр.*

ВІД ВИДАВНИЦТВА

(Передмова до першого видання
1940 р.)

«Українська воєнна доктрина», яку оце даємо читачам у руки, це перша того роду праця українською мовою.

Праця ця постала між 1935 і 1937 рр. і, хоч як основне змінилася з того часу політичні відносини на Сході Європи, всі підставові думки, на яких спирається воєнна доктрина полк. М. Колодзінського, не втратили й досі своєї актуальності. Сьогодні, коли перестали вже існувати польська, румунська й чеська окупаційні влади на українських землях, історичним матеріалом у праці автора стали тільки ті розділи, що торкалися деталей, а не головних напрямних організування боротьби проти західних ворогів України.

Сталося це тому, що автор, стоячи на націоналістично-соборницькому становищі, не втрачав з очей питомої ваги основного масиву українських земель – Східної України в означуванні відношення України до сусідніх держав і переходова стадія політичного поневолення України різними окупантами не змогла заслонити перед ним вікової історичної ролі України, як основного чинника тривалого і справедливого ладу на Сході Європи.

Події, що відбувалися в останніх десятиліттях на землях України і визвольна боротьба українського підпілля проти чужонаціональної влади захопили й полонили його ще в молодечих роках і з того часу бере він активну участь у національному русі, спершу як член УВО й ОУН, згодом – як військовий референт Крайової Екзекутиви ОУН у Львові, а врешті, як полковник

і шеф штабу Армії Карпатської України. І хоч полк. Колодзінський, цей великий романтик і ентузіаст революційної боротьби, віддав усе, що мав, включно зі своїм життям, для боротьби проти західних ворогів України, та увесь час ясно бачив, що історичні вирішення будуть не на прикордонних землях, але на широких степах України. За українську владу у Львові боровся друг Колодзінський («Кум»), за нашу столицю в Хусті згинув полк. «Гузар», але про золотoverхий Київ мріяв романтик «Мішко». Східна Європа, терени, замешкані поневоленими Москвою азійськими народами, воєнні рейди Олега, Ігоря, Святослава були завжди в осередку уваги автора «Воєнної доктрини». Там, на широких східноєвропейських і азійських просторах, лежать невикористані до цього часу політичні можливості важливої ролі України у визволенні других народів і забезпеченні цілого простору перед московським загарбницьким імперіалізмом, а в Києві – ключ для їх розв'язки. Вказує на це довговічний, призабутий нами досвід історії української держави. Революційна боротьба є початком не тільки озброєння маси, але початком творення збройної, воєнної сили, початком організації української армії для завдань, що чекають на нас на Сході Європи.

На потребу організувати українську армію ставив полк. М. Колодзінський якнайсильніший натиск за увесь час своєї організаційної роботи. Бувши сам по крові вояком, що по-блажливо, а то й легковажно ставився до невоjakів, майбутній полк. «Гузар» завжди звертав увагу, що справжнє державне відродження нерозривно зв'язане з приявністю й діянням осередку військової сили, і підносив державнотворче значення Запорізької Січі, роль Міхновського й вартість лицарських чеснот. Одначе далекий був друг «Кум» від думки скоротити роль політично-визвольної організації до функції підземного війська.

Не було в нього механічно-технічного розуміння революції. Наша боротьба – це політична боротьба. Українська національна революція – це не саме скинення ворожого ярма зі своєї шиї, не бунт раба проти пана. Проти такого вузького розуміння

наших завдань автор боровся увесь час, стягаючи на себе назву романтика серед своїх друзів, для яких закриті були ширші політичні горизонти.

Наша революція – це початок здійснення історичної місії України, ми несемо визволення слабшим від нас народам Сходу Європи, за те приєднуємо їх до нашої системи свободних політичних союзів і силою тієї політичної співпраці здобуваємо для України належне їй місце в укладі політичних сил нової Європи. Не за саме прогнання чужинця з нашої землі, а за вищий, належний нашому народові ранг між народами світу йде наша боротьба. Так розумів цілі нашої революції М. Колодзінський, коли писав: «Хочемо виграти війну, велику й жорстоку, війну, яка зробить нас володарями Східної Європи». Прогнання наїзника з нашої землі не розв'язує справи. Ворога треба перемогти на його власній землі, а тоді щойно поневолені ним народи політично тяготітимуть до Києва, а не до політичних осередків історичних ворогів України. Тоді в їх власному державному інтересі буде вести узгіднену з Україною, а не протиукраїнську політику, а збіжність державних інтересів України й інших народів Сходу Європи створить нову політичну силу, новий вирішальний чинник міжнародної політики. За таку ціну йде бій, а не тільки за прогнання чужинців з Хусту, Києва чи Львова. Такі думки лягли в основу його воєнної доктрини.

«Українська воєнна доктрина» складається з трьох частин. Першу, історично-політичну частину, доступну для ширшого загалу, видаємо друком, надіючись, що зацікавить вона вивчати й поглиблювати порушену автором проблематику. Друга частина подає з погляду воєнної географії розгляд кордонів України. Третя – обговорює стратегію нашої визвольної війни.

Доля не судила полк. Колодзінському перевести в життя свою воєнну доктрину. На землі князя Лаборця настали великі дні, в забутих лісах Карпатської України воскресали привиди лицарської слави. І «Кум» – великий романтик і Дон Кіхот галицького підпілля, пішов за зовом крові. Десь поза Києвом ввижались йому далекі високорівні Паміру, Каспійські води,

бавовняні поля на шляхах Святослава, що ждали на українські бойові знаки... Але тут, на відвічній землі українській, рішалась справа честі українського імені. І «Гузар» кинувся організувати збройну оборону нової Карпато-української держави. Дня 14 березня 1938 р. іменованій полковником і оперативним шефом Штабу Армії Карпатської України, полковник «Гузар» узяв на себе практично цілу оборону незахищених кордонів вільної держави. Держава Карпатської України творилася так, як завжди твориться українська держава: без зброї, без набоїв, без допомоги ні від кого, в боротьбі на два фронти – на цей раз проти мадярів і чехів для відміни – і як завжди з третім ворогом за плечима, готовим до скоку, та з диверсією озброєних польських банд у нутрі держави. Боротьба за владу була безнадійна. Осталася тільки боротьба за честь Карпатської України. Остався той самий вибір, як колись Крутянцям... «Бо коли вже нема розумного виходу з тяжкого положення, – писав колись автор «Воєнної доктрини», – то треба вміти вмерти по-геройськи, щоб така смерть була джерелом сили для молодих поколінь».

Так і сталося. Полковник Михайло Колодзінський згинув між Нижньою Апшою й Солотвинськими Долами. Разом із ним упали оборонці Карпатської України.

І коли засніжені Карпатські гори сплили українською кров'ю, встала нова легенда – Легенда Красного Поля, тих Крут Закарпатських, що Хусту-столиці, що нашого права до влади над Тисою боронили. Смерть нових наших Крутянців з Красного Поля покличе зміну варти над берегами Тиси, стає вже сьогодні новим «джерелом сили» бойової для молодих поколінь. Смерть полк. Гузара-Колодзінського серед своїх краснопільських Крутянців доповнила дуже вимовно основну думку його воєнної доктрини, щоб – коли звернемо наші очі на далекі Святославові шляхи до державної могутності – не повторяти Святославові помилки й на окраїнах нашої землі поставити міцну варту, а боронячи до останніх сил наших і окраїн, і нашого права до них, не забувати, що остаточна їх доля буде вирішена не там, але на великих бойовищах України.

**МИХАЙЛО КОЛОДЗІНСЬКИЙ -
«Гузар», «Кум»**

**ВОЄННА ДОКТРИНА
українських
націоналістів**

ПРОБЛЕМА ВІЙНИ Й ВОЄННОЇ ДОКТРИНИ В УКРАЇНІ Й ЄВРОПІ В МИНУЛОМУ

Дати точну дефініцію воєнної доктрини є так важко, як наприклад, дати дефініцію права. Існують різні дефініції воєнної доктрини, відповідно до погляду даного народу, чи даної епохи взагалі на саму концепцію війни. Інакше розуміли війну римляни, інакше кимври й тевтони. Інакше Святослав Завойовник, як половці, чи пізніше татари. А навіть сьогодні не всі народи мають однаковий погляд на війну. Одні вважають її найбільшим нещастям людства, інші знову горнилом, в якому гартуються до маршу в невідому майбутність. Немає однакового погляду на саму суть війни, а тим самим і воєнну доктрину. Можна казати, що воєнна доктрина – це спосіб ведення війни. Але війну провадили різно в різних часах. На спосіб ведення війни мали вплив моральні й фізичні прикмети й чинники даного народу чи держави, геополітичні умови, економіка, цивілізація, культура й передусім політичні ідеали, в ім'я яких ведено війну. Це все вказує на те, що кожний народ має свою окрему воєнну доктрину, свій окремий погляд на війну й методику її ведення.

Татари, республіки старого світу, середньовічне ленне військо й торгівельні республіки, королі та князі 18-го століття і врешті народи 19-го століття, – всі вони провадили війну на свій лад, іншими способами й за різні цілі.

Татари й інші кочові народи шукали нового місця й грабунку. Вони вирушали на війну з жінками й дітьми, тому були завжди численні. Їх ціллю було підбити або прогнати противника. Такі

степові народи могли все завоювати, бо ніхто не міг рівнятися з ними числом озброєних людей. Одначе, на щастя, ті дики народи не мали відповідної культури. Навіть якщо й були серед них великі полководці, як Атілла чи Чингізхан, то з браку культурного рівня не могли вони чогось тривкого створити.

Старовинні грецькі республіки мали малу територію, мале військо. Взаємні ворожнечі виключали можливість якогось великого спільного почину. Все кінчалось на здобуванні міст і на нищенні піль ворожої республіки. Виняток творить у тих часах Рим. Коли інші республіки билися за здобич, Рим бився з сусідніми містами за те, щоб їх втягнути в союз. Щойно пізніше, як Рим поширив свою владу за допомогою союзів на середню й південну Італію, почав вести іншого типу імперіалістичні війни. Безперечно, воєнна доктрина римлян під час карфагенських воєн була зовсім інша, ніж грецька в той час, хоч озброєння війська було зовсім подібне, а навіть бойова тактика була та сама. В основі воєнної доктрини римлян у тих часах лежала жадоба підбою й містичний голос про культурну місію латинської раси. Знову, греки боролися за дрібничкові справи. Виняток творять війни Олександра. Такого підбою не могли доконати грецькі республіки, тільки король-здобувець.

Середньовічні держави провадили війни ленним військом, яке було зв'язане з феодалною системою. Озброєння й тактика такого війська полягали на силі кулака. Поодинокі лицарі рішали боротьбу, тому середньовічні війська не були численні. Війна кінчалася відносно скоро. Ціллю війни було «провчити» ворога, а не його підбити. Лицарське військо забирало ворожі череди худоби й верталось у свої замки бенкетувати. Насправді середньовічна держава увляля з себе розв'язаний жмут прутів, якими були поодинокі феодалі.

Великі торговельні міста, як Венеція і Генуя, та малі республіки витворювали в той час кондотьєрів, тобто найманців. Це було коштовне військо й не надавалося до підбоїв. Таке військо дивилося на війну, як на поєдинок, і були випадки, що при кінці війни не було вбитих по обох сторонах, а тільки невелике число

легко поранених. Держава починала війну не з ворожнечі й заздрості, а тільки для торгівельних інтересів. Війна в тих часах перестала бути небезпечною, а тим самим змінила свою природу.

З часом васальна система змінилася в постійне володіння землею, і держава стала більш сконцентрованою. Ленний пан уже не мусив особисто їхати на кожну війну, бо міг викупитися податком. Держава воліє брати від ленних панів гроші й за ці гроші вдержувати наймане військо. Якраз кондотіери започаткували перехід з васального війська до сталого, найманого. З тією хвилиною воєнна сила держав почала залежати від стану воєнної каси.

Безперечно, така переміна проходила цілі століття й усі три військові системи взаємно зазублювалися. Кондотіери збереглися ще до тридцятилітньої війни, а навіть видно їх слабкі сліди у 18 ст. Політичний устрій Європи являв особливий вид. Існувало багато малих держав, які були або неспокійними республіками, або обмеженими в своїх правах монархіями. Держава, що складалася з таких державок, була конгломератом легко пов'язаних з собою сил. Вона не могла діяти за означеним планом. Устроєві такої держави та її зовнішній політиці відповідав стиль воєн. Візьмімо хочби, наприклад, безнастанні походи німецьких цісарів в Італію, якої не могли остаточно здобути, а може й не мали такої цілі. Війни проти зовнішнього ворога бували в той час рідко. Одначе з цього хаосу починали виростати й кристалізуватися сильні національні держави. Війна англійців з Францією має вже характер національної війни, хоч Франція не виступала ще в той час як справжня монархічна, централізована держава, а була розбита на князівства й графства. Англія була в той час більш спаяною державою, хоч війну провадила за допомогою ленного війська. Щойно за Людовіка XI¹ Франція осягнула внутрішню єдність. За Карла VIII² Франція йде вже на підбій Італії, а за Людовіка XIV мала вже постійне військо й досягнула найвищого

1. Людовік XI Розсудливий (1423-1483) – французький король, за правління якого завершилася централізація державного устрою Франції.

2. Карл VIII Люб'язний – французький король, провадив Італійські війни.

ступеня розвитку. Іспанія з'єдналася за Фердинанда Католицького³. Завдяки щасливим подружжям постала за Карла V⁴ велика іспанська монархія, зложена з Іспанії, Бургундії, Німеччини й Італії. Стале військо цієї імперії зустрілось у бою зі сталим військом Франції. Одначе після абдикації Карла V розпалася іспанська монархія на Австрію й Іспанію.

При кінці XVII ст., тобто за часів Людовіка XIV, досягає стале військо вершка розвитку. Тодішня воєнна сила спиралася на вербуванні й на грошах.

Європейські держави замінили особисті повинності своїх громадян грошовим податком. Отже військова сила залежала від стану каси. Одночасний розвиток культури й усе краща державна адміністрація давали змогу піднести кадри сталого війська. Франція виставляла в той час кількакратно по 100000 війська. Ясно, що французька воєнна доктрина була інша за Людовіка XVI, ніж за часів столітньої війни з англійцями.

Європа змінила не тільки військову систему, але й політичну. З цілого хаосу середньовічних васалів постало тепер кільканадцять королівств і декілька республік. В середині держави настав відносний порядок поміж різними станами. Державу заступав кабінет монарха. Цей кабінет мав тепер вплив на ведення війни. У тих часах бачимо трьох великих вождів: Густава Адольфа⁵, Карла XII і Фрідріха Великого, які, подібно як Олександр Македонський, намагалися на чолі малих, але знаменито зорганізованих військ створити великі монархії й усіх покорити своїй волі. Якщо б вони мали були діло з азійськими володарями, то їх успіх і роль були б подібні до тих, що відіграв Олександр. У кожному разі ці три полководці є предтечами Наполеона.

3. Фердинанд Католик (1452-1516) – король Арагону, Валенсії, Сардинії і Наварри, граф Барселони. Завдяки шлюбу з Ізабеллою I Кастильською, об'єднав Іспанію. Разом з дружиною вважається засновником Іспанської держави.

4. Карл V Габсбург (1500-1558) – видатний політичний діяч, імператор Священної Римської імперії, король Німеччини та Іспанії. Останній з володарів, якого офіційно було короновано імператором Папою Римським.

5. Густав II Адольф (1594-1632) – шведський король, за правління якого велася активна воєнна діяльність, зокрема в Тридцятилітній війні.

Війна одержала велику силу, коли на місце денного війська прийшло стале. Але вона втратила багато на своїй політичній сторінці. Військо удержував монарх, який не робив різниці між приватною й державною касами. Народ не мав ніякої участі в управі держави. Монарх (та його кабінет) був власником і керівником державного майна, яке хотів завжди збільшити, хоч населення держави не мусило мати з того користі. Отже в степових народів, як, наприклад, у татар, бере все населення участь у війні. У старовинних республіках і середніх віках означена частина народу займається війною. У 18 ст. знову бачимо, що народ не має найменшого впливу на війну. Уряд був відділений від народу й уважав себе державою. Війна стала тільки підприємством кабінету, яку він вів при помочі золота, якого завжди бракувало. Відповідно до цього війна мала свій особливий характер. Ніхто не хотів ризикувати, а тим самим вести її до остаточного кінця й таким чином збільшити кількість непередбачених можливостей. Як уже сказано, Густав Адольф, Карл XII і Фрідріх Великий творять винятки в цій епосі. Одначе загально війна втратила своє властиве значення. Всі знали ворожі сили й ворожу касу. Ніхто не міг побільшити сталого війська під час війни, бо треба було часу на вишкіл. Знищену армію не так легко було заступити другою. Тому всі уникали вирішальної битви, як римський консул Фабій Максим⁶ з Ганнібалом. А втім, конечність не гнала шукати рішучої розправи. Знання ворожих сил та засобів забезпечувало перед найгіршим, тому ніхто й не відважувався посунути справу війни до крайності. Тільки відвага війська й жадоба слави могли кинути армію в ризиковану битву. Одначе устрій держави гальмував бажання визначитися на полі бою, бо розбите військо не можна було так легко заступити іншим. Тільки тоді, як були певні можливості на виграш, відважувався полководець на битву. Таке мляве провадження війни було вершком слави тодішнього полководця. Наступ – принцип кожної війни, замінено на обережність і розважливість. Війна стала грою, під час якої час і випадок мішали карти. По своєму значенню війна була тільки

6. Квінт Фабій Максим (280-203 до н. е.) – римський політичний та військовий діяч, герой Другої Пунічної війни.

зміцненою дипломатією, в якій битви й облоги міст заступали дипломатичні ноти.

Така обмежена війна залежала від вузької підстави, на якій вона спиралася. Одначе й великі вожді, як Густав Адольф, Карл XII і Фрідріх Великий також мусили задовольнятися середніми успіхами, хоч їх воєнна доктрина була інша від пануючої в той час. Малі успіхи цих вождів залежали від укладу політичних сил в Європі. В Європі не могло тоді бути ніякої війни, в якій не брали б участі всі уряди. Якийсь Олександр Македонський тих часів мусив би мати не тільки сильний меч, але й сильну дипломатію і навіть при таких умовах його здобутки не були б великі. Тому Людовік XIV, хоч мав найбільшу армію в Європі й не боявся Європи, не мав великих досягнень, бо провадив війну згідно з поглядами тих часів.

Війна не була така дика, як за часів нападів татар і в середньовіччі. Тепер армія провадила війну проти ворожої армії. Військо у твердинях творило в державі окрему для себе державу. У висліді війна стала ще більше підприємством урядів, а народ не мав у ній ніякого зацікавлення. Воєнний план нападаючої держави в тих часах був такий, щоб здобути ворожу провінцію, а не щоб ворога цілковито розбити, що є властивою метою війни. Нападена держава старалася оборонити свої провінції. Якщо для цього була потрібна битва, то її шукали й проводили. Але без конечності ніхто за нею не шукав. Вождя, що без потреби шукав битви, вважали зухвалим.

Нічого дивного, що в той час уважали великим вождем австрійського фельдмаршала Дауна⁷, хоч головно він спричинився до того, що Фрідріх Великий осягнув свою ціль у семилітній війні, а Марія Терезія⁸ все втратила. Одначе такий тоді погляд мали на війну й таким способом її провадили аж до французької революції.

7. Даун, Леопольд Йозеф фон (1705-1766) – австрійський військовий діяч, генерал-фельдмаршал, командуючий австрійськими військами в Семилітній війні.

8. Марія Терезія (1717-1780) – ерцгерцогиня Австрії, королева Угорщини, імператриця Священної Римської імперії. Під час Семилітньої війни безрезультатно намагалася повернути Сілезію.

Під час французької революції війна стала нагло справою цілого народу. Увесь 20-мільйоновий французький народ брав участь у війні. Давнішу сталу армію й кабінет заступив цілий народ. Таким чином воєнні засоби стали невичерпні, а енергія, з якою революційна французька армія вела війну, не мала відповідної противаги по противній стороні. Коли революційні французькі війська не знищили всіх європейських монархій, то причини треба шукати в браку технічних засобів і недосконалій організації.

Але як тільки став на чолі розбуджених революційних сил Наполеон, ціла Європа мусила покоритись. Політичні зміни, що їх принесла французька революція, дали нові сили, нові засоби й нову енергію до провадження того роду війни, про яку не мали уяви пруські й австрійські генерали, виховані на засадах пануючої тоді воєнної доктрини. Французька революція викинула на воєнну арену народні маси й основне змінила поняття про суть війни. Війна перестала бути дипломатичним ремеслом чи дипломатичним засобом кабінетів, а стала знову засобом для удержання при житті народів, чим вона мала в дійсності бути від появи людини на землі. Під час французької війни знайшли застосування на полі бою всі пристрасті людської душі, всі моральні прикмети народу, вся його інтелігенція й інтуїція. З того часу приходять поняття «війна до останнього віддиху», як теж політична ціль війни. Від часу французької революції війна змагає розбити тільки живі ворожі сили якнайскоріше, в ім'я політичних цілей, за які війна вибухає. Досвіди французької революції й наполеонівських воєн опрацював теоретично Клавзевіц у своїй епохальній праці «Про війну». Він перший доказав науково, що воєнна доктрина кожного народу мусить бути вислідною його політичних змагань, геополітичного положення, моральних прикмет, душевних пристрастей, хотінь, історії, бойової традиції й усього того, що складається на живу душу народу. Погляд Клавзевіца на війну видно найкраще з його визнань.

Він заявляє у «трьох визнаннях»:

«Я відпекуюся:

- від легководушної надії на випадковий рятунок;
- від глупого вичікування майбутності, якої не хоче розпізнати заскорузлий розум;
- від дитячої надії, що гнів тирана можна ублагати добровільним роззброєнням і здобути його довір'я через низьку покірливість і лестощі;
- від фальшивого відречення поневоленої душевної снаги, від нерозумного недовір'я в сили, дані нам Богом;
- від грішного забуття всіх обов'язків для загального добра;
- від безстидного пожертвування всієї державної й народної честі, як власної і людської гідності.

Але я вірю й визнаю:

- що народ нічого більше не може шанувати, як гідність і свободу свого існування;
- що він повинен це все боронити до останньої краплини крові;
- що це є найсвятіший обов'язок до виконання і найвищий закон для наказування;
- що ганьби трусливого піддання ворогові ніколи не можна змити;
- що ця отрута в крові народу переходить і в потомство й буде паралізувати та підкопувати сили майбутніх поколінь;
- що честь можна тільки раз втратити, що честь короля й державної влади є тотожна з честю народу й що вона є самотнім паладином добробуту народу;
- що народ серед найважчих обставин є непоборний у величавій боротьбі за свободу;
- що навіть утрата свободи в кривавій героїчній боротьбі забезпечує відродження народу й є зародком життя, з якого виросте нове сильне дерево.

Я заявляю і закликаю сучасність і майбутність:

- що я вважаю за найбільш погубну річ впоювати страх і тривогу, цю фальшиву мудрість, що ухиляється від небезпеки;

- що я вважаю найдикішу розпуку за мудрішу тоді, коли взагалі не маємо можливості стрічати небезпеку з мужеською відвагою, себто зі спокійною, але сильною рішучістю;

- що серед тривоги нинішніх днів я не забуду остерегаючих подій старих і нових часів, як теж мудрих наук цілих століть і шляхетних прикладів славних народів і не заміню світової історії за брехливу газету;

- що я вільний від самолюбства й маю відвагу виявити з одвертим чолом кожную думку й кожне почування перед моїми співгромадянами;

- що я буду почуватися прещасливим, коли зможу знайти славу смерть у величавій боротьбі за свободу й маєстат моєї батьківщини».

Бачимо отже, що теоретик німецького мілітаризму розуміє воєнну доктрину значно ширше, ніж інші теоретики війни. Воєнна доктрина, на його думку, не може займатися тільки армією, її озброєнням, способом боротьби, але також усіма тими справами, які входять у поняття тотальної війни. Бо під війною треба розуміти тільки тотальну війну, або як Клавзевиц каже, «абсолютер кріг»⁹, тобто війну, яку ведеться всіма духовними й матеріальними силами народу для повного знищення ворога.

Коли глянемо на історію українського народу від хвилини його появи, побачимо, що українському народові було знане поняття тільки **«абсолютної війни»**. Я подав навмисно короткий історичний погляд на воєнні доктрини Західної Європи, щоби тим краще підкреслити, що **такий погляд на війну, який винесла французька революція і який науково обґрунтував Клавзевиц, був питомий українському народові від найдавніших часів.**

Війна в Україні не могла ніколи звиродніти в того роду забавки, як бачимо у часнім середньовіччі в Європі. Степові орди загрожували постійно цілому українському народові й уся Україна була безнастанно в стані облоги. У початках існування Київської Держави небезпека від степовиків була менша –

9. Absoluter Krieg – абсолютна війна (нім.)

завдяки починам геніальних полководців України, які не тільки відганяли степовиків, але вивели український народ на підбій сусідніх держав. У кожному разі війна зі степовиками в Київській Державі була війною не тільки українських володарів, але цілого українського народу. Тому й спосіб ведення війни, як і погляд на неї, були зовсім інші у нас, як у Західній Європі.

Не можемо забути, що від появи українського народу над Дніпром аж до початків XVIII ст. Україна була тереном вічних боїв зі степовиками. Та безупинна бойова готовність загартувала український народ і розвинула в ньому до максимуму військовий інстинкт. Чого можна було доконати з українським військом, доказав Святослав Завойовник, а пізніше Сагайдачний і Хмельницький.

Для нас важливо, що українська воєнна доктрина від найдавніших часів не була копією чужих доктрин, але була завжди питома душі українського народу. Візьмімо хоч би те, що Святослав накликає *«постояти за руську землю»*, тобто українська воєнна доктрина вважала в той час «руську землю» за неподільний терен, який княжа дружина має боронити. У той час, коли Італія, Франція й Німеччина були поділені на різні республіки, князівства й монархії, коли на їхній території не було такої армії, яка вважала б своїм обов'язком боронити цілу державу, то в Україні така армія існує. Значить, Україна випередила Західну Європу не тільки соборною армією, але й моральними кличами, які ту армію єднали в одне. Гасло *«Оборонити руську землю, або згинуть!»*, це було гасло єднання воєдино. Коли забракло центральної військової сили, яку створив Святослав Завойовник, Україна розбилася на удільні князівства. Але все ж таки князі в час небезпек об'єднувались проти спільного степового ворога. Ці війни зі степовиками мусили витворювати в нашому народі почуття національної спільноти. І може ні один народ в Європі не чувся так рано з'єдиненою нацією, як українці. Те, що ми сьогодні грішимо браком національної свідомості, завинили політичні відносини останніх двох століть.

Завданням воєнної доктрини є також розкривати національну свідомість українського народу, оперту не лише на одній мові, звичаях чи культурі, але передусім на тому, що український народ завжди, як один муж, виступав до бою з ворогами. *Спільність пролитої крові за спільні політичні ідеали – це ознака нації.*

Не буде це самохвальбою, коли скажемо, що в середніх віках тільки український народ мав найправильніший погляд на війну. Україні бракувало в той час великого вождя, зі здібностями Святослава Завойовника, щоб зайняти перше місце в Європі. Зла політична організація й низка фатальних випадків не сприяли цьому.

Але жив і боровся український народ, тому можемо далі слідувати за історією його воєнної доктрини. За козаччини існує в Україні далі такий погляд на війну, як за княжих часів. Татарські напади повторювалися щороку, а побіч татарів з'явився новий ворог – поляки. Проти татар і поляків бореться увесь український народ. Війна в Україні є тотальна, тобто «абсолютна війна», як каже Клавзевіц. Ця тотальність досягає свого вершка за повстання Хмельницького.

Повстання Хмельницького має для нас таке значення, як французька революція для французів. Війну з поляками провадив увесь український народ, а Хмельницький – геніальний вождь і організатор повстанських мас.

Війни Хмельницького дали змогу проявитися всьому українському народові на кожному полі. Причиною того, що вони не мали впливу на зміну пануючої тоді воєнної доктрини в Європі, був політичний устрій тодішньої Європи та географічне положення України, яке не давало їй можливості безпосереднього зв'язку з Європою. Війни Хмельницького – тотальні війни. В них брав участь увесь український народ з усім своїм матеріальним добром. Кожна битва приносила з собою цілковите знищення програної сторони. Україна виказала під час цих воєн максимум напруги всіх моральних, фізичних і матеріальних сил. Цікаве явище можна сьогодні ствердити: не зважаючи на великі нещастя,